

Är landsbygden bortglömd i svensk krisberedskap? - om civilsamhället och lokala aktörers arbete för att stärka servicen och förmågan att hantera kriser

En SOT-punkt är något mycket större än att bara handla om *"... ett reservkraftsaggregat vid en livsmedelsbutik ..."*

Tommy Sjöling, processledare SOT
Länsstyrelsen i Jämtlands län

UMEÅ UNIVERSITET

BAKGRUNDEN OCH INITIATIVET TILL SOT

«Hilde» tok strømmen fra tusenvis og skapte trøbbel til sjøs og på veien – och handlaren Margareta i Valsjöbyn beskriver det som hände i november 2013 så här:

“På måndag morgon började norrmännen komma för att tanka, handla och ringa. Det var ett 30-tal som kom skulle jag gissa. När jag såg att de började komma så sa jag, sätt på kaffe för nu behöver de prata” (Margareta Andersson, Valsjöbua, Valsjöbyn)

Grunden till de nu pågående och utvecklade SOT-processerna

Det var ett serviceprojekt (grundläggande kommersiell service, samt viss offentlig) där syftet var att **stärka** servicen och tillsammans med "beredskapsperspektivet" till att bli en **robustare** service

Och nu pratar vi regional utveckling, översiktsplanering, hållbarhet med mera

Projektet påbörjades hösten 2018 avslutades operativt i årsskiftet 2021/22. Projektet finansierades genom **serviceåtgärden** inom ramen för Landsbygdsprogrammet via Tillväxtverket. Det har inte funnits några medel från beredskapssidan.

Men vad är
grundläggande kommersiell service?

I TEORI OCH PRAKTIK

Definition

- Grundläggande kommersiell service består av fem delar
- **LIVSMEDEL**
- **DRIVMEDEL**
- **POST/PAKET**
- **APOTEK**
- **GRUNDLÄGGANDE BETALTJÄNSTER**
 - Kontantuttag
 - Betalningsförmedling
 - Dagskassehantering för företag och föreningar

Valsjöbua (Nära dej-butik. fullsortiment)

En blivande SOT-punkt i Valsjöbyn.

UMEÅ UNIVERSITET

Vad gör då "*butik*en" till en SOT-punkt?

Definitionen av en SOT-punkt definieras med en lägstnivå som ska vara minst lika med (inhålla):

- En bemannad **dagligvarubutik** (*månssidigt utbud av varor*), året-runt-öppet, fasta lokaler, d v s stadigvarande..
- En **drivmedelsanläggning** i butikens närhet.
- Utgöra en **informationspunkt** för kommunen till boende, besökare, etc och
- en **sambandspunkt**, tillika kommunikationsnav.
- Och självklart en **formaliserad organisation** (avtal) som ska "trycka på knappen" till
- **reservkraften** ("containern") som ser till att verksamheten fungerar vid en samhällsstörning. Den må vara mobil, **men centralt att den är stadigvarande, och ägs av kommunen.**

JÄMTLANDS LÄN

Var pratar vi SOT-punkter i dagsläget?

1. Stora Blåsjön,
Strömsunds kommun
(pausad)

2. Valsjöbyn och 3. Rötvikén,
Krokoms kommun
(etablering Q4 2023)

● 4. Kall,
Åre kommun
(i drift jan 2020)

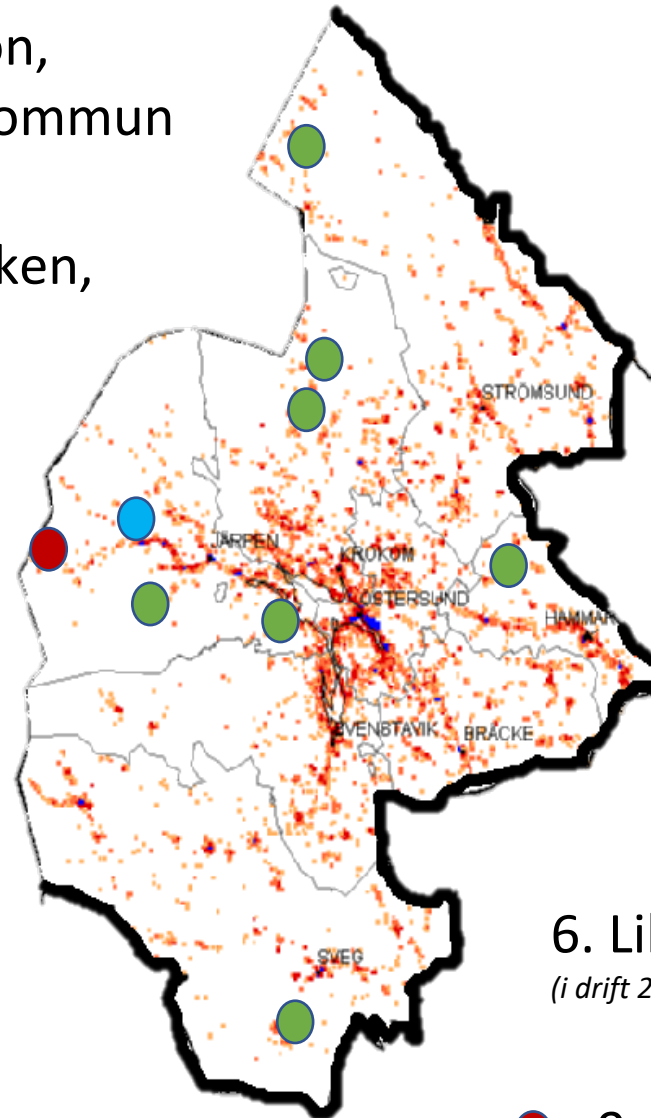
7. Ottsjö i Åre kommun
(pausad till förmån för Hallen)

8. Hallen i Åre kommun
(upphandling pågår)

5. Borgvattnet,
Ragunda kommun
(i drift 2022)

6. Lillhärda, Härjedalens kommun
(i drift 2022)

● 9. Storlien i Åre kommun. Operativ process ej påbörjad, MEN finns i plan som bl a framgår i den kommunala serviceplanen (KSP).

UMEÅ UNIVERSITET

SOT-punkten i Kall, Åre kommun (ICA Nära)

Varför den första SOT i Kall?

Gynnsamma förutsättningar

- Dagligvarubutiken (lokalisering)
- Drivmedelsanläggningen (lokalisering)
- SOT-container (på asfalt, vid butik)
- Andra lokaler i samma huskropp,
- Räddningstjänstens lokaler (ca 100 m)
- Civilsamhället med Kallbygdens Intresseförening (6 byalag) samt livsmedelsbutikens personal mfl.

Kommun / Region	Landareal km ²	Folkmängd	Invånare per km ²	Antal dagligvarubutiker (fullsortiment)
Åre	7 195	11 727	1,6	15

Titta på filmen om [Kalls SOT-punkt](#)

En film (6 min) producerad av Elinstallatören (video H Sannesson; Ansvarig utgivare F Karlsson)

Lokalisering – Kall som ett exempel

1. Livsmedelsbutik, samt SOT-container (=reservkraft, värmekanon, etc)
2. Drivmedelsanläggning
3. Räddningstjänst
4. Skola och idrottshall
5. Äldreboende
6. Församlingsgård
7. Kyrka

*SOT-punkten i Borgvattnet, Ragunda kommun, har liknande lokalisering. **Och hur stor kan en SOT-punkt bli sett till komponenter och geografi?***

Utifrån ett beredskapsperspektiv. Vad får vi ut av en SOT-punkt kopplat till civil beredskap?

Med utgångspunkt från samhällets skyddsvärden:

- Människors liv och hälsa
- Samhällets funktionalitet
- Nationell suveränitet

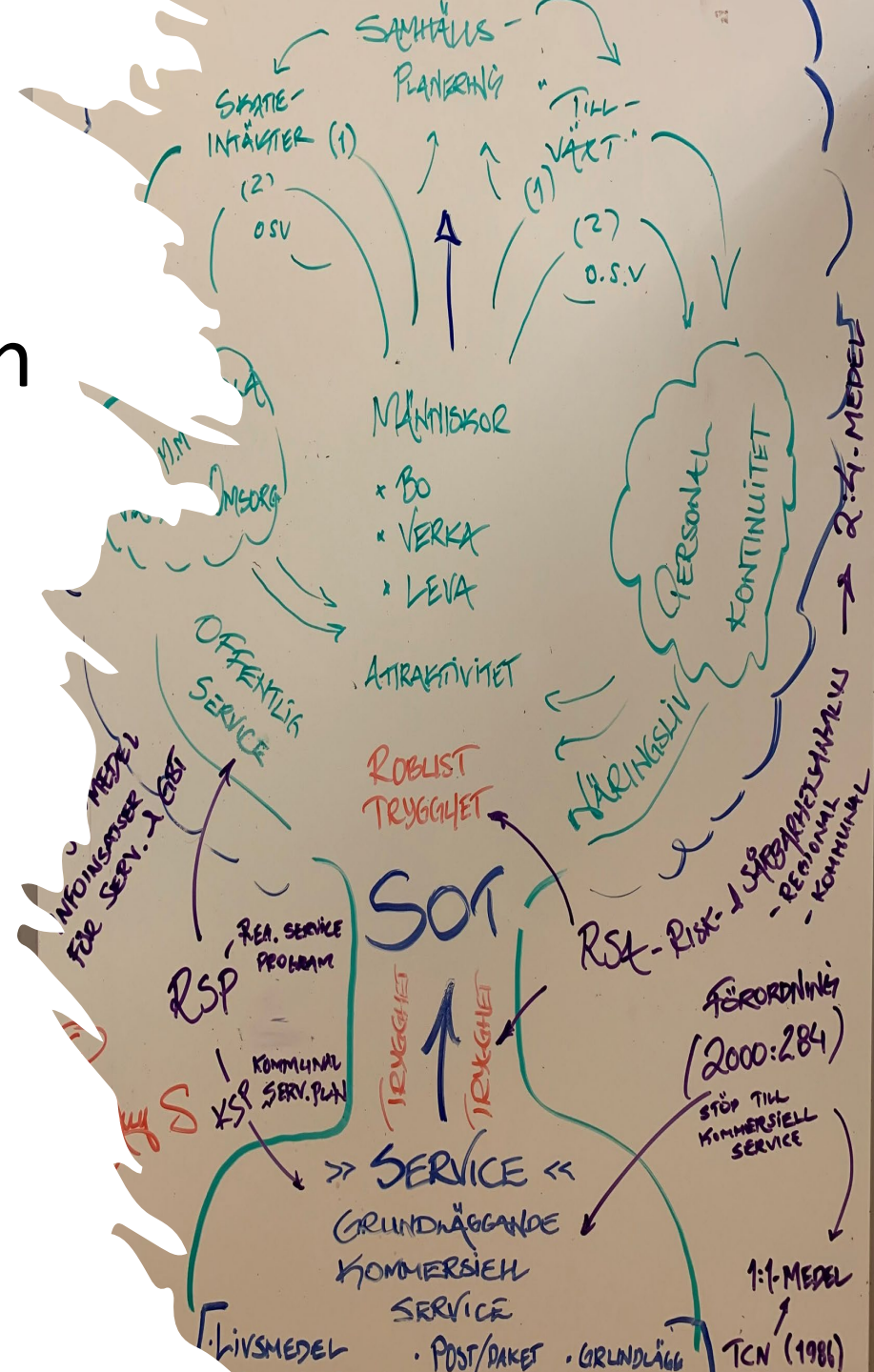
Vår* bild är att vi – medborgaren och samhället – får ut:

- Värme
- Information
- Kommunikation
- Livsmedel
- Drivmedel
- Sociala kontakter
- Trygghet
- Samverkan offentlig - privat – ideell
- En fungerande vardag
- Ökad krismedvetenhet
- Samhällets närvaro
- Kontanter/betalningar
- Avlastning för systemet

Och vi är övertygad om att det är samma målbild som *servicefolket* har.

Slutligen vill jag knyta ihop säcken

En SOT-punkt är något mycket större än att bara handla om "... ett reservkraftsaggregat vid en livsmedelsbutik ..."

*”Vi efterfrågade något som är till för
människor i nöd [trygghetspunkter]. Men vi fick höra
om något som är till för att främja livet [SOT-
punkter och regional utveckling]. Och det är ju kyrkans roll att
jobba för att främja livet.”*

Åsa Nyström, Biskop Luleå stift, mars 2023

där [klamrarna] är förtydliganden av Tommy Sjöling.

TRE FORSKNINGSSYFTEN

- 1** Öka kunskapen om hur service och trygghet kan stärkas på landsbygden, samt hur ett sådant arbete har bäring på krisberedskap och rurala aktörers förmåga att hantera olika typer av kriser.
- 2** Skapa en arena där berörda aktörer kan dela med sig av erfarenheter och i samverkan med forskare ringa in utvecklingsmöjligheter för fortsatt samarbete samt identifiera framtidsutmaningar.
- 3** Att baserat på de samlade erfarenheterna från projektet presentera praktiska lärdomar att utveckla och applicera på andra platser runt om i Sverige där det kan vara aktuellt att etablera SOT-punkter.

UMEÅ UNIVERSITET

Uppdrag

landsbygd

FORSKNINGSINRAMNING

Krishanterings-
forskning

Landsbygds- och
regionalforskning

En stark urban norm

Kunskap om rurala
förhållanden handlar
främst om
utvecklingsländer

Kunskap om rurala
förhållanden

Men, sällan fokus på
krisberedskap

Intervjuer
med **civilsamhället/
livsmedelsbutiker**
12st

Intervjuer
med **kommuner**
– krisberedskap/
säkerhetssamordnare &
representanter från
näringsliv/landsbygds-
utveckling
8st

Intervjuer
med **regionen,
länsstyrelsen**
3st

ÄR DET NÅGOT SOM SÄRSKILJER LANDSBYGDER FRÅN ANDRA OMRÅDEN?

”Det finns en insikt i att vill man ha något så måste vi göra detta själva”

”Folk förstår inte, det är 12 mil till stan – det är vårt riskscenario.”

”Man har bra koll på varandra, även de som bor själva. Det är en väldigt liten risk att någon skulle frysa ihjäl.”

”Det finns mentala avstånd för de beslutsfattare som arbetar med service och krisberedskap”

Trygghet

”Trygghet är det som finns i byn och runtomkring”

”Egentligen upplever jag lite trygghet här. Det är långt ifrån sjukhus och räddningstjänst”

”Det må vara långa avstånd, men servicen skapar framför allt en förutsägbarhet – det skapar trygghet, man ska kunna leva och bo där”

EN LIVSMEDELSBUTIK -MÅNGA FUNKTIONER

Socialt nav
i vardagen

Informations-
nav vid en
kris

UMEÅ UNIVERSITET

DE STÖRSTA FÖRTJÄNSTERNA MED SOT ENLIGT INTERVJUPERSONERNA

*Konkret
projekt och
idé*

*Ömsesidig
trygghet för
kommun och
lokalsamhälle*

*En SOT-
punkt tillför
något till
bygden*

TANKAR OM UTVECKLINGSPOTENTIAL

”Hur vi säkrar dricksvatten är också en stor fråga som vi vill kolla på framöver, och där är SOT relevant”

”Vi vill tänka mer kring livsmedelsförsörjning. Det är det viktigaste efter elen. Vi vill ha en långsiktig och hållbar resurs”

Kan hemtjänsten och sjukvården nyttja SOT?

Går det att ha ett grönt perspektiv?

Ett verktyg för att prata med barn och ungdomar om beredskap och krishantering?

LÄRDOMAR FRÅN SOT - NÅGRA SAMMANFATTANDE PUNKTER

Ett lokalt civilsamhälleperspektiv

- **Att känna att kommunen bryr sig om bygden är avgörande för ett framgångsrikt arbete med SOT-punkter.** Om kommunen lyssnar in lokala önsknningar och behov skapas ett förtroende som är nödvändigt för att tillsammans arbeta med service och trygghet.
- **Det behövs ett fungerande samarbete med flera aktörer.** Från civilsamhällets sida behövs det ett grundläggande engagemang. Det är vanligt med eldsjälar som driver på men ju fler som är involverade desto robustare organisation går det att skapa.

LÄRDOMAR FRÅN SOTARBETET – NÅGRA SAMMANFATTANDE PUNKTER

Ett kommunalt service-och krisberedskapsperspektiv

- **Förankra arbetet lokalt i kommunen.** Arbetet kommer bli smidigare om man först har sina roller klara inom kommunen. Vilka berörs? Vem eller vilka driver processen? Vem äger frågan?
- **Tänk över hur budskapet om SOT-punkter kan kommuniceras.** Det är svårt att skapa engagemang hos aktörer om det inte är möjligt att se värdet av arbetet.
- **Nyttja de lärdomar som finns hos de kommuner som har SOT-punkter.** Det finns en anda av att vilja dela med sig av erfarenheter och detta bör nyttjas för att inte behöva uppfinna hjulet på nytt.

LÄRDOMAR FRÅN SOTARBETET – NÅGRA SAMMANFATTANDE PUNKTER

Ett kommunalt service-och krisberedskapsperspektiv

- **Förankra arbetet lokalt i kommunen.** Arbetet kommer bli smidigare om man först har sina roller klara inom kommunen. Vilka berörs? Vem eller vilka driver processen? Vem äger frågan?
- **Tänk över hur budskapet om SOT-punkter kan kommuniceras.** Det är svårt att skapa engagemang hos aktörer om det inte är möjligt att se värdet av arbetet.
- **Nyttja de lärdomar som finns hos de kommuner som har SOT-punkter.** Det finns en anda av att vilja dela med sig av erfarenheter och detta bör nyttjas för att inte behöva uppfinna hjulet på nytt.

VAD FÖRENAR LÄRDOMARNA?

**ÖPPEN OCH
KONTINUERLIG
DIALOG**

**TILLVARATA
ENGAGEMANG
OCH BYGG
VIDARE PÅ
STYRKOR**

Tack för er uppmärksamhet

Veronica Strandh

Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet
veronica.strandh@umu.se

Tommy Sjöling

Processledare SOT, Länsstyrelsen Jämtlands län
tommy.sjoling@lansstyrelsen.se

Lars-Åke Landström

Kall, Åre kommun
landstrom.kall@telia.com

UMEÅ UNIVERSITET